

Copyright & Creative Commons:

The copyright of articles published in the *Journal of Criminal Law and Criminology Studies* remains with the author(s). This journal is published as an open access publication, and all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0). This license permits use, redistribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and the use is non-commercial in nature. For more information, please refer to the journal's *Open Access Policy* page.

A Jurisprudential Feasibility Study of the Tashhir (Public Shaming) Punishment for White-Collar Criminals Based on Differentiated Criminal Policy

Salman Nikbakht*¹, Alireza Ebrahimi²,
Abdollah Omidifard³

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Abstract

Criminal policymakers, in exceptional cases due to the specific characteristics of a crime or an offender, enact rules distinct from the general penal system. A prominent example is white-collar criminals, who often hold high social status. In this regard, this article employs a descriptive-analytical method to examine and analyze the punishment of tashhir (public exposure/shaming) for white-collar criminals, based on the framework of a differentiated criminal policy. It first addresses the theoretical foundations and definitions of differentiated criminal policy, white-collar crime, and the tashhir punishment, drawing on library resources. Subsequently, it presents the evidence and proofs (adillah) for tashhir within jurisprudential domains. Finally, it analyzes the jurisprudential basis for applying tashhir to white-collar criminals using rational ('aqli) and chronicled (naqli) proofs. Among the key findings is that the tashhir punishment for white-collar criminals is, firstly, justified from the perspective of rational proof, through the concomitance (talāzum) between the ruling of reason and the ruling of religious law (shar') and by the observance of public interest (maslahat-e jame'eh). Secondly, it is justified through chronicled proofs, including the generality ('umūm) and absoluteness (itlāq) of the cause stated in prophetic narrations ("and they are paraded so that they may be recognized and not return [to crime]"), as well as the practical conduct (sirah 'amaliyyah) of Imam Ali. Therefore, tashhir is established as a religiously lawful (mashru') and entirely necessary measure.

Keywords: Differentiated Criminal Policy, White-Collar Criminals, Punishment of Tashhir, Rational Proof, Chronicled Proof.

Publisher:
Shahr-e Danesh
Research and Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.22034/jclc.2024.469629.2029

Received:
24 July 2024

Accepted:
21 December 2024

Published:
09 February 2026

- *Corresponding Author: PhD Student, Department of Jurisprudence and Principles of Islamic Law, Faculty of Theology, University of Qom, Qom, Iran;
Email: s.nikbakht@stu.qom.ac.ir
- Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Principles of Islamic Law, Faculty of Theology, University of Qom, Qom, Iran;
Email: AR.Ebrahimi@qom.ac.ir
- Associate Professor, Department of Jurisprudence and Principles of Islamic Law, Faculty of Theology, University of Qom, Qom, Iran.
Email: a.omidifard@qom.ac.ir

Excerpted from the Ph.D. thesis entitled “Legal Jurisprudential Analysis of Differential Criminal Policy”, Faculty of Theology, University of Qom, Qom, Iran.

Author Contributions:

Salman Nikbakht: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project administration.

Alireza Ebrahimi: Data Curation, Supervision.

Abdollah Omidifard: Supervision.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Nikbakht, Salman, Alireza Ebrahimi & Abdollah Omidifard. “A Jurisprudential Feasibility Study of the Tashhir (Public Shaming) Punishment for White-Collar Criminals Based on Differentiated Criminal Policy” *Journal of Criminal Law and Criminology* 13, no. 27 (February 09, 2026), 75-106.

Extended Abstract

Criminal policy, a set of legislative, judicial, and executive measures adopted in response to crime, is invariably influenced by the characteristics of the offense, the offender, and its social impact. Consequently, when confronting offenders with specific profiles, policymakers are compelled to adopt rules and methods distinct from the conventional patterns of the penal system. A prominent example is white-collar criminals, whose high social, economic, or administrative status often enables them to commit crimes with extensive, complex, and clandestine effects. These characteristics render conventional criminal responses, in many cases, insufficiently effective for prevention, deterrence, and societal protection. Within this framework, the punishment of tashhir (public shaming) gains particular relevance as a potential response to white-collar crime. Tashhir, meaning the public exposure of the criminal and the disclosure of their offense, has a long history in Islamic jurisprudence and has been considered in modern criminal policy as a viable instrument for prevention and safeguarding public interests. However, the jurisprudential legitimacy, limits, conditions of application, and its relationship to differentiated criminal policy remain subjects of debate. Therefore, this article seeks to examine the feasibility of tashhir for white-collar criminals, based on jurisprudential and penological foundations within the framework of a differentiated criminal policy.

This research employs a descriptive-analytical method based on library resources. First, it explains the fundamental concepts of differentiated criminal policy, white-collar crime, and the nature of the tashhir punishment from the perspectives of criminal law and Islamic jurisprudence. Subsequently, by referencing reliable jurisprudential sources, it extracts and analyzes the religious evidence and proofs (adillah) pertaining to tashhir across various domains of Islamic jurisprudence. Following this, the rational and chronicled ('aqli wa naqli) foundations for applying tashhir to white-collar criminals are examined, with emphasis on public interests, the conduct of the Infallibles Imams, and the rules governing discretionary punishments (ta'zirat). Finally, the findings from these analyses are evaluated within the framework of differentiated criminal policy. The primary objective of this methodology is to provide a coherent analysis of the legitimacy and efficacy of the tashhir punishment in confronting white-collar crime, while remaining firmly within the framework of the Islamic penal system and jurisprudential principles.

The findings indicate that the tashhir punishment for white-collar criminals is supported by valid rational and chronicled proofs within Islamic jurisprudence. From the perspective of rational proof, and considering the concomitance (talāzum) between the judgment of sound reason and the judgment of religious law (shar'), that which reason deems beneficial for preserving public order and interest is also confirmed by shar'. From this viewpoint, tashhir of white-collar criminals, due to its role in preventing recidivism, raising public awareness, and preventing the deception of individuals and institutions, is considered reasonable and aligned with the public interest (maslahat). Regarding chronicled proofs, the generality and absoluteness ('umum wa itlaq) of the cause stipulated in prophetic narrations, such as "and they are paraded so that they may be

recognized and not return [to crime],” indicate the legitimacy of introducing and identifying the criminal to society. Furthermore, the practical conduct (*sirah ‘amaliyyah*) of Imam Ali in dealing with certain criminals supports the permissibility, and even necessity, of *tashhir* in specific cases. These proofs demonstrate that *tashhir*, when conducted in observance of ethical standards and Islamic proprieties (*shu‘ūn*), is not contrary to jurisprudential principles but aligns with achieving the supreme objectives (*maqāsīd*) of the *Shari’ah*. The findings also establish that a main ground for *tashhir* within differentiated criminal policy is the principle of individualization of punishment. Given the specific characteristics of white-collar criminals, including social status, influence, and use of secrecy, the requirements for a criminal response differ from those for ordinary offenders. The Iranian legislator, in Note 1 of Article 36 of the Islamic Penal Code, has acknowledged this differentiation by providing for the publication of final conviction judgments in economic crimes, thereby distinguishing white-collar criminals from other offenders. In terms of penal nature, most Islamic jurists (*fuqaha*) classify *tashhir* among discretionary punishments (*ta’zirat*). In discretionary crimes, the religious authority (*hākim-e shar’*) must determine the type and severity of punishment by considering the interests (*maslahat*) of the individual and the public, time and place specifications, and the offender’s personal characteristics. Penologically, *tashhir* operates on the principle of situational crime prevention, transforming the status of white-collar criminals from “unrecognized” to “recognized,” which fundamentally reduces their opportunity to re-offend. According to consequentialist theory, given the precedence of public interest over that of the offender, *tashhir* is entirely compatible with its foundational principles and deterrent aims.

The results of this research indicate that the punishment of *tashhir* for white-collar criminals, within the framework of differentiated criminal policy, possesses both jurisprudential legitimacy and penological efficacy. Rational and chronicled proofs, alongside the practical conduct of the Infallibles Imams, demonstrate that where the definitive and necessary interests of the public demands it, public exposure of the criminal is not only permissible but necessary and obligatory. In this regard, the principle of the precedence of public interest over private interest, as a fundamental tenet of Islamic *Shari’ah*, justifies applying this punishment to white-collar criminals. Moreover, a differentiated criminal policy requires that responses to offenders with specific profiles be proportionate to the nature of the crime and its social repercussions. *Tashhir*, as a discretionary punishment (*ta’ziri*), possesses the flexibility to adapt to changing social conditions and advancements in mass communication. It can be applied through modern methods of information dissemination while observing ethical and religious standards. In sum, it can be concluded that *tashhir* for white-collar criminals, when applied in a regulated and targeted manner, serves as an effective tool for achieving the preventive, protective, and deterrent objectives of criminal policy and is aligned with safeguarding the public interest of Islamic society.

امکان سنجی فقهی مجازات تشهیر مجرمان یقه سفید بر اساس سیاست کیفری افتراقی

سلمان نیکبخت^{۱*}، علیرضا ابراهیمی^۲، عبدالله امیدی فرد^۳

چکیده

سیاست‌گذاران کیفری در موارد استثنایی به دلیل ویژگی خاص بزه و بزهکار، قواعد و شیوه‌های متفاوتی از نظام کیفری وضع می‌نمایند. از نمونه‌های بارز این بزهکاران، مجرمان یقه سفید هستند که شأن و جایگاه بالایی در اجتماع دارند. در این راستا مقاله حاضر می‌کوشد با روش توصیفی - تحلیلی، مجازات تشهیر مجرمان یقه سفید را با تکیه بر سیاست کیفری افتراقی مورد بررسی و تحلیل قرار دهد. بدین ترتیب، در ابتدا به مباحث نظری و تعریف مفاهیم سیاست کیفری افتراقی، جرایم یقه سفید و تعریف کیفر تشهیر از منابع کتابخانه‌ای می‌پردازد سپس ادله و مستندات مجازات تشهیر در ابواب فقهی ذکر می‌شود و در نهایت مبانی فقهی تشهیر مجرمان یقه سفید با تکیه بر ادله عقلی و نقلی مورد تحلیل قرار می‌گیرد. از دستاوردهای این پژوهش این است که مجازات تشهیر مجرمان یقه سفید اولاً از منظر دلیل عقلی و وجود تلازم میان حکم عقل و حکم شرع و به دلیل رعایت مصلحت جامعه و ثانیاً از منظر دلایل نقلی از جمله استفاده از عموم و اطلاق علت بیان شده در روایات (وَ يُطَافُ بِهِمْ حَتَّى يُعْرَفُوا وَ لَا يُعْرَفُونَ) و همچنین سیره عملی امام علی (ع)، امری مشروع و کاملاً ضروری است.

پژوهشکده حقوق

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

DOI:

10.22034/jelc.2024.469629.2029

تاریخ دریافت:

۰۳ مرداد ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۰۱ دی ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۲۰ بهمن ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها: سیاست کیفری افتراقی، مجرمین یقه سفید، مجازات تشهیر، دلیل عقلی، دلیل نقلی.

۱. نویسنده مسئول*، دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه قم، قم، ایران.

Email: s.nikbakht@stu.qom.ac.ir

۲. استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه قم، قم، ایران.

Email: AR.Ebrahimi@qom.ac.ir

۳. دانشیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه قم، قم، ایران.

Email: a.omidifard@qom.ac.ir

برگرفته از رساله دکتری با عنوان «تحلیل فقهی حقوقی سیاست کیفری افتراقی»، دانشکده الهیات، دانشگاه قم، قم، ایران.

حامی مالی :

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان :

سلمان نیکبخت: مفهوم سازی، روش شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبار سنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه. علیرضا ابراهیمی: نظارت بر داده‌ها، نظارت. عبدالله امیدفرد: نظارت.

تعارض منافع:

استناددهی:

نیکبخت، سلمان، علیرضا ابراهیمی و عبدالله امیدفرد. «امکان‌سنجی فقهی مجازات تشهیر مجرمان یقه سفید بر اساس سیاست کیفری افتراقی». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۱۳، ش. ۲۷ (۲۰ بهمن، ۱۴۰۴)، ۷۵-۱۰۶.

مقدمه

در طول تاریخ بشر، به‌ویژه تاریخ اسلام، شناساندن عمومی برخی از افراد مجرم در موارد خاص، به‌عنوان نوعی واکنش کیفری، مورد استفاده حاکمان اسلامی قرار گرفته است. یکی از انواع این مجرمان، اشخاص یقه سفید هستند که با استفاده از قدرت و نفوذ خود اقدام به رفتارهای غیر قانونی می‌کنند. وجه تمایز اصلی جرایم یقه سفید نسبت به سایر جرایم، ویژگی مرتکبان این جرایم است که عبارت‌اند از: ارتکاب جرم به‌واسطه جایگاه شغلی، دارا بودن طبقه اجتماعی بالا، انجام اقدامات مجرمانه به‌صورت مخفیانه و نامحسوس و از همه مهم‌تر جنبه خطرناکی و تأثیر گسترده جرم. در فقه اسلامی نیز یکی از مجازات‌هایی که برای وقوع برخی از جرایم در نظر گرفته شده، مجازات تشهیر و اعلام عمومی مجرمان است. از جمله این جرایم می‌توان به شهادت زور، قذف، احتیال (کلاهبرداری)، تدلیس و قیادت اشاره نمود. برخی از دلایلی که فقها برای مجازات تشهیر بیان نموده‌اند عبارت است از: روایات باب تشهیر شاهد زور که دلیل تشهیر مجرمان به‌صورت مشخص بیان شده است «و یطاف بهم حتی تعرفوا و لا یعودوا» و «تعرفهم الناس»، همچنین دلیل مهم دیگری که فقها بدان پرداخته‌اند، استفاده از دلیل عقلی و وجوب مصلحت اجتماع و جامعه در جهت معرفی مجرمانی است که با استفاده از اقدامات مخفیانه و به‌صورت ناشناس، اقدام به انجام رفتارهای مجرمانه می‌کنند.

مسئله اصلی که این مقاله در پی آن است این است که آیا از منظر فقه اسلامی و با توجه به سیاست کیفری افتراقی مجازات تشهیر مجرمین یقه سفید، امکان دارد؟ در این راستا می‌کوشیم با روش توصیفی - تحلیلی، ابتدا به مباحث نظری و تعریف مفاهیم سیاست کیفری افتراقی، جرایم یقه سفید و تعریف کیفر تشهیر بپردازیم سپس ادله و مستندات مجازات تشهیر در ابواب مختلف فقهی را ذکر نماییم و در انتها مبانی فقهی تشهیر مجرمین یقه سفید با تکیه بر ادله عقلی و نقلی مورد تحلیل قرار دهیم.

پیشینه تحقیق: با بررسی منابع مختلف می‌توان گفت که در خصوص مباحث سیاست کیفری افتراقی، مجرمان یقه سفید و مجازات تشهیر، مقالات و پایان‌نامه‌هایی به تحریر درآمده است؛ اما تا آنجا که بررسی شده است، پژوهشی در خصوص مجازات تشهیر مجرمان یقه سفید به‌صورت ویژه انجام نشده است. در ادامه به تعدادی از مقالات و پایان‌نامه‌های موجود اشاره می‌شود:

- مقاله: «بزهکاری یقه سفیدها از منظر امام علی (ع)» (۱۳۹۵). نشریه حقوق اسلامی، سید محمود میر خلیلی. بیشتر در پی تقسیم‌بندی مجرمان یقه‌آبی و یقه‌سفید از دیدگاه امام علی

(ع) است.

- مقاله: «واکاوی سیاست جنایی ایران در قبال جرایم یقه سفید» (۱۳۹۶)، نشریه علوم اجتماعی، بهنام حبیب‌زاده، اکبر وروایی. در این مقاله، در برخورد با جرایم یقه سفید ضمن توجه به ارکان سیاسی و اجتماعی جامعه و جرم‌انگاری هدفمند غیر جزیره‌ای، انسداد موقعیت و فرصت‌های ارتکاب جرایم یقه سفید در حوزه قانونی و اجرایی، پیشنهاد می‌شود.

- مقاله: «بررسی اهداف مجازات تشهیر در فقه امامیه» (۱۴۰۱)، نشریه فقه جزای تطبیقی، علی غلامی، حسین آقایی. این مقاله در خصوص اهداف مجازات تشهیر بحث می‌نماید. نویسندگان این مقاله بر تکمیلی بودن مجازات تشهیر و ملازم بودن آن با سایر جرایم تأکید دارند. مفهوم سیاست کیفری افتراقی: سیاست کیفری «منعکس‌کننده تدابیر عمدتاً کیفری و سزا دهنده‌ای است که در جهت پیشگیری و سرکوب جرم، در یک جامعه اتخاذ گردیده و به اجرا گذاشته می‌شود»^۱ از اواخر قرن بیستم، افتراق، لایه‌بندی و طبقه‌بندی در سیاست جنایی به‌عنوان یک راهبرد مؤثر در مبارزه با جرم وارد مطالعات سیاست جنایی شده است.^۲ سیاست‌گذاران حوزه کیفر تلاش می‌کنند برای تحقق عدالت و حفظ حقوق و آزادی فردی، قواعد یکسانی را برای مقابله با همه مصادیق بزه و بزهکاری به کار بندند؛ مانند قواعد مربوط به حقوق متهم، ادله اثبات بزه، جلب و احضار متهم، نحوه دادرسی و...؛ اما نسبت به برخی از موضوعات، به علت اهمیت و حساسیت آن و ویژگی‌های خاص جرم و مجرم و نیز گستردگی آثار مخرب و زیان‌باری که در جامعه دارند، قوانین و مقرراتی متمایز و اضافه - خواه ماهوی و خواه شکلی - وضع می‌کنند و اجرا می‌نمایند.^۳ در نهایت، می‌توان سیاست کیفری افتراقی را این‌گونه تعریف کرد: مجموعه‌ای از شیوه‌ها و روش‌ها که به واسطه آن، دولت و جامعه مدنی پاسخ‌های کیفری خود را در قبال پدیده مجرمانه، بر اساس شرایط و مقتضیات گونه‌های مختلف بزه، بزهکار و یا بزه‌دیده و یا برحسب مقتضیات هر دو، سازمان‌دهی می‌کنند.^۴

۱. سید محمد حسینی، سیاست جنایی در اسلام و جمهوری اسلامی ایران (تهران: سمت، ۱۳۹۰)، ۱۳.

۲. کریستین لازرژ، درآمدی بر سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ایرند آبادی (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۲)، ۵۴-۵۵.

۳. عبدالرضا جوان جعفری، «جرایم سایبر و رویکرد افتراقی حقوق کیفری»، مجله دانش و توسعه، ۱۷، ۳۴ (۱۳۸۹)، ۱۶۹-۱۹۲.

۴. سید محمود میرخلیلی، محمد حسینی، «سیاست جنایی افتراقی در سنت علوی با تأکید بر عهدنامه مالک»، مجله حقوق اسلامی، ۱۵، ۵۸ (۱۳۹۷)، ۱۴۵-۱۷۴.

مجرمین یقه سفید: ادوین ساترلند جرم‌شناس آمریکایی اولین کسی بود که اصطلاح مجرمین یقه سفید را مطرح نمود. او در تعریف مجرمین یقه سفید اظهار می‌دارد: «جرمی است که شخص قابل احترام، برخوردار از یک موقعیت عالی و شأن بالای اجتماعی به اعتبار حوزه نفوذ و تصرف خود در جریان شغلی‌اش مرتکب می‌شود»^۵ آلبرت جی. ریس و بایدرمن معتقدند: جرایم یقه سفید به آن نوع قانون‌شکنی‌های دارای ضمانت اجرای کیفری گفته می‌شود که متضمن سوءاستفاده مرتکب از موقعیت مهم قدرت، نفوذ یا اعتماد، در یک نظام سازمانی سیاسی یا اقتصادی - قانونی، به منظور کسب درآمدهای نامشروع است.^۶ یقه سفیدها دارای تشکیلات و سازمان هستند و از لحاظ اجتماعی سازگار بوده و به راحتی خود را با محیط تطبیق می‌دهند و جزو طبقه مرفه اجتماع محسوب می‌شوند؛ ولی قوانین مربوط به فعالیت شغلی خود را نقض می‌کنند یا با تقلب، جعل اسناد و دفاتر تجاری، برای تقلیل میزان مالیات، عوارض گمرکی و مانند آن، جرایم مختلفی را مرتکب می‌شوند. این‌گونه بزهکاران، با مهارتی که در ارتکاب جرایم مذکور دارند، کمتر دستگیر می‌شوند و تعداد آنان در بین جمعیت کیفری زندانیان بسیار کم است.^۷ جرم‌شناس دیگری جرم یقه سفید را آن دسته از جرایمی می‌داند که افراد متعلق به طبقات بالای جامعه - یعنی افرادی که از نظر سیاسی، اقتصادی یا اجتماعی صاحب نفوذ هستند - مرتکب می‌شوند و به اعتبار وضع ظاهری آراسته آنان (کت و شلوار تیره، پیراهن سفید و کراوات هماهنگ)، جرایم یا بزهکاری آنان را یقه سفید می‌نامند.^۸ در نهایت می‌توان بهترین تعریف را تعریفی دانست که در سال ۱۹۹۶ در یک کارگاه دانشگاهی بنیان نهاده شده از سوی مرکز ملی جرم یقه سفید، توسط تعدادی از متخصصان و نویسندگان در زمینه این نوع جرم آورده شده است که عبارت است از: «اعمال غیر قانونی یا غیر اخلاقی ارتکاب یافته توسط شخص حقیقی یا حقوقی که معمولاً در جریان فعالیت شغلی برای منفعت شخصی و یا سازمانی از مسئولیت امانتی تجاوز می‌کند و این اشخاص از موقعیت اجتماعی بالا یا قابل احترامی برخوردارند».^۹ وجه تمایز

5. Edwin H. Sutherland, *White Collar Crime* (New Haven: Yale University Press, 1983), 7.

۶. مایکل بنسون، سالی سیمپسون، جرایم یقه سفید رویکرد فرصت مدار، ترجمه اسماعیل رحیمی (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۱)، ۴۱.

۷. تاج زمان دانش، مجرم کیست، جرم‌شناسی چیست (تهران: کیهان، ۱۳۶۹)، ۳۲۴.

۸. ژرژ پیکا، جرم‌شناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی (تهران: دانشگاه بهشتی، ۱۳۷۰)، ۷۴.

۹. ابوالفضل همدی خطبه سرا، فساد مالی علل زمینه‌ها و راهبردهای مبارزه با آن (تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۳)، ۳۷.

اصلی جرایم یقه سفید نسبت به سایر جرایم، ویژگی مرتکبان این جرایم است. نه ویژگی خود جرایم. مهم‌ترین ویژگی‌های مجرمان یقه سفید در مقابل سایر مجرمین عبارت است از: ارتکاب جرم در جریان شغلی و سوءاستفاده از موقعیت شغلی در جهت کسب منافع، دارا بودن طبقه اجتماعی بالا، دارای موقعیت و شأن اجتماعی بودن، انجام دادن اقدامات مجرمانه به‌صورت مخفیانه و در نهایت، مهم‌ترین ویژگی این نوع جرایم، میزان خطرناکی و گستردگی آنها برای اجتماع و جامعه است. جرم‌شناسان معتقدند که استعداد جنایی و سازش‌پذیری دو رکن تشکیل‌دهنده حالت خطرناک هستند که مستقل از یکدیگر تغییر می‌کنند بدین صورت که با استفاده از این دو متغیر و مشخص کردن آنها می‌توان میزان حالت خطرناکی یک بزهکار را تشخیص داد. وخیم‌ترین حالت خطرناکی و گستردگی زمانی رخ می‌دهد که هم میزان استعداد بزهکارانه بالا است و هم سازش‌پذیری بزهکار؛ در این صورت، با بزهکاران جرایم یقه سفید و جرایم سازمان‌یافته مواجه هستیم.^{۱۰ ۱۱ ۱۲}

تعریف تشهیر: واژه «تشهیر» مصدر باب تفعیل و از ریشه «شهر» است که در لغت به معانی مشهور کردن، اعلان، اظهار، رسوا کردن، شناساندن و ذکر کردن آمده است.^{۱۳ ۱۴ ۱۵} از آنجا که در ابتدای هر ماه هلال ماه ظاهر و آشکار می‌گردد؛ بنابراین، به هلال ماه نیز در زبان عربی «شهر» گفته می‌شود و بعدها هم به کل سی یا بیست و نه روز ماه قمری «شهر» گفته شده است.^{۱۶}

در نهایت، مراد از تشهیر، نشان دادن امور ناپسند به مردم به قصد مفتضح کردن و رسوا کردن فرد زشت‌کار تا حدی است که مردم او را بشناسند.^{۱۷} تشهیر به‌عنوان یک اصطلاح فقهی در ابواب مختلف استفاده می‌شود و معنایی عام دارد که عبارت است از اعلام عمومی و نشان دادن و شناساندن یک چیز، فرد یا موضوع به عموم مردم و برحسب آنچه بدان اضافه می‌شود،

۱۰. تاج زمان دانش، پیشین، ۲۹۲.

۱۱. حسین میرمحمد صادقی، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۴)، ۶۳.

۱۲. علی حسین نجفی ابرند آبادی، حمید هاشم بیگی، دانشنامه جرم‌شناسی (تهران: گنج دانش، ۱۳۷۷)، ۱۱۹.

۱۳. اسماعیل بن حماد جوهری، تاج اللغة و صحاح العربیة، جلد دوم (بیروت: دار العلم للملایین، ۱۴۱۰ ق)، ۷۰۵.

۱۴. لوئیس معلوف، المنجد (تهران: انتشارات اسماعیلیان، ۱۳۶۲)، ۴۰۶.

۱۵. احمد بن محمد مقرئ فیومی، المصباح المنبر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، جلد اول (قم: منشورات دار الرضی، بی تا)، ۲۲۵.

۱۶. احمد ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، جلد سوم (قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۴۰۴ ق)، ۲۲۲.

۱۷. محمد بن مکرم ابن منظور، لسان العرب جلد پنجم (بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۴ ق)، ۱۵۴.

مفهوم خاصی پیدا می‌کند. ۱۸ ۱۹

در مباحث فقه جزایی و حقوق کیفری و در خصوص مجازات مجرمین، «تشهیر» به معنای اعلام عمومی جرم و شناساندن مجرم به عموم مردم است؛^{۲۱۲۰} و به تعبیر دیگر، «اطلاع‌رسانی جرم، مجرم و مجازات او به مردم است».^{۲۲ ۲۳}

۱- تحلیل ادله و مستندات فقهی تشهیر مجرمین یقه سفید

با توجه به مباحث گذشته در خصوص مجرمین یقه سفید و ویژگی‌های آنها و با توجه به تعریف مجازات تشهیر در فقه، از طریق ادله و مستندات، مبانی فقهی امکان تشهیر مجرمین یقه سفید را تحلیل و بیان می‌نماییم.

۱-۱- دلیل عقلی

اولین دلیل برای اثبات مشروعیت و بلکه ضرورت تشهیر مجرمان یقه سفید، دلیل عقل است. مراد از دلیل عقل فهم مستقیم احکام الهی توسط عقل نبوده؛ بلکه مقصود حکم قطعی عقل نظری به ملازمه بین یک حکم شرعی یا عقلی با حکم شرعی دیگر و ادراک چنین ملازمه‌ای توسط عقل است؛ به عبارت دیگر عقل از راه قطع به ملزوم و نیز قطع به ملازمه، قطع به لازم یا همان حکم شرع پیدا می‌کند. بدین ترتیب که وقتی عقل، به ثبوت ملزوم و وجود ملازمه قطع حاصل کرد به ناچار به ثبوت لازم قطع پیدا می‌کند و در می‌یابد که لازم حکم شارع است و حجیت قطع نیز ذاتی بوده و نهی از متعلق آن محال است.^{۲۴}

عقل به‌عنوان یک دلیل شرعی و با تکیه بر دو اصل مقدماتی «ابتناء احکام شرعی بر مصالح

۱۸. جمعی از پژوهشگران، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت جلد اول (قم: مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی، ۱۴۲۶ ق)، ۵۰۷.

۱۹. جمعی از نویسندگان، الموسوعة الفقهية الكويتية، جلد دوم (کویت: وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية، ۱۴۲۷ ق)، ۱۴۸.

۲۰. محمد حسن نجفی، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، جلد چهل و یکم (بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۴ ق)، ۴۳۰.

۲۱. محمد بن حسن فاضل هندی، کشف اللثام و الإبهام عن قواعد الأحكام، جلد دهم (قم: انتشارات اسلامی، ۱۴۱۶ ق)، ۵۳۷.

۲۲. عبد القادر عودة، التشريع الجنائي الإسلامي مقارناً بالقانون الوضعی، جلد اول (بیروت: مؤسسة الرسالة، ۱۴۱۸ ق)، ۷۰۴.

۲۳. سید صادق حسینی روحانی، منهاج الصالحین، جلد سوم (قم: بی نا، ۱۴۲۸ ق)، ۲۷۵.

۲۴. محمدرضا مظفر، اصول الفقه، جلد دوم (قم: انتشارات اسماعیلیان، بی تا)، ۱۲۷.

و مفاسد» و «حسن و قبح عقلی افعال»، به وجود تلازم میان حکم عقل با حکم شرع رسیده و بدین ترتیب حکم شرع را از رهگذر حکم عقل کشف می‌نماید.

بر این اساس، باید گفت از یک طرف، تشهیر و معرفی همگانی مجرمان یقه سفید، از این حیث که سبب خواهد شد عموم مردم و نیز حاکمان و مسئولان دولتی آنها را شناخته و قربانی فریب‌کاری ایشان نشوند، عقلاً پسندیده و به صلاح جامعه و عموم افراد است و از طرف دیگر، از نظر شریعت اسلام، رعایت مصلحت ضروری و قطعی اجتماع از مهم‌ترین اهداف اسلام است و بر رعایت مصلحت فردی تقدم دارد؛^{۲۵} از این رو، لازم است تا برای تحقق این مصلحت عمومی و اجتماعی، تشهیر مجرمان یقه سفید انجام شود. محتوای دقیق این دلیل عقلی را می‌توان به صورت زیر خلاصه و ترسیم نمود:

صغری: از نظر عقل، حُسن و مصلحت قطعی در معرفی عمومی مجرمان یقه سفید است تا با شناخت مردم و حاکمان از ایشان، در دام حيله‌گری و اضرار و افساد آنها نیفتند. کبری: هر امری که از نظر عقل، حُسن فردی یا اجتماعی داشته باشد، قطعاً به لحاظ عقلی، ملازمه با وجوب شرعی دارد.

نتیجه: معرفی همگانی و تشهیر مجرمان یقه سفید، شرعاً جایز، بلکه ضروری است. از آنجا که کبرای این استدلال، متوجه بایستگی پاسداشت و تأمین مصلحت عمومی و پیشی گرفتن آن بر مصلحت فردی افراد است، می‌توان از این استدلال و مبنای نخست برای اثبات پذیرفتنی بودن تشهیر مجرمان یقه سفید، به «دلیل مصلحت» نیز تعبیر کرد. شایان ذکر است که «مصلحت» در فقه اهل سنت معنای خاصی دارد و در فقه اهل بیت علیهم السلام معنای دیگر. آنچه از دیدگاه فقه شیعه پذیرفتنی است، در سه بخش خلاصه می‌شود: نخست: آنچه وابسته به حفظ نظام و حکومت اسلامی است.

دوم: حفظ نظم جامعه؛ بر اساس این دو نوع مصلحت، بسیاری از احکام نوپدید شکل می‌گیرد؛ زیرا حفظ نظام و حفظ نظم جامعه از مهم‌ترین هدف‌های اسلام است و انحراف از آن روا نیست.

سوم: آنچه مربوط به تعارض اهم و مهم است؛ یعنی هرگاه دو مصلحت که مورد توجه و قبول فقه اسلام است، در مقابل یکدیگر قرار گیرند، باید مصلحت اهم را ترجیح داد و مهم را

فدای آن ساخت. ^{۲۷۲۶} البته «مصلحت» مراتبی دارد که بعضی از مراتب آن از حد ضرورت، کمتر بوده و بعضی از مراتب آن در حد ضرورت است و به همه آنها مصلحت گفته می‌شود، اما «اگر مصلحتی در حد ضرورت باشد، می‌تواند ملاک حکم باشد، در غیر این صورت، نمی‌تواند مناط حکم قرار بگیرد». ^{۲۸} با توجه به بررسی‌های صورت‌گرفته در خصوص جرایمی که فقها برای آنها مجازات تشهیر را تعیین کرده‌اند، مشخص می‌شود که مصلحت اجتماعی و نظم جامعه در این جرایم، ضرورت مجازات تشهیر را ایجاب می‌کند. به‌ویژه در مورد مجرمان یقه‌سفید که به دلیل موقعیت اجتماعی یا شغلی خود از روش‌های پنهانی و همراه با فریب برای ارتکاب اعمال مجرمانه استفاده می‌کنند، به‌منظور حفظ مصلحت جامعه و ایجاد بازدارندگی برای دیگر متخلفان، این اقدام نه تنها مجاز بلکه ضروری است.

ضروری است به این نکته اشاره شود که هرچند در اسلام حفظ آبروی افراد از اهمیت بالایی برخوردار است، اما در مواردی که مصلحت حفظ آبرو با مصلحت تأمین امنیت عمومی در تضاد قرار می‌گیرد، موجب تزاخم در مقام عمل خواهد شد. این تزاخم از نوع تزاخم دو حکم حق الناس به شمار می‌آید. فقها و اصولیون در مقام رفع این تزاخم، در صورت عدم امکان جمع، به اجرای حکمی که ملاک قوی‌تری دارد، اقدام می‌کنند. افشای هویت مجرمان یقه‌سفید به‌منظور تأمین مصلحت عمومی جامعه ضروری است. از سوی دیگر، حفظ حریم و آبروی افراد نیز حائز اهمیت است. در صورتی که نتوان بین این دو مصلحت جمع نمود، مصلحتی که از اهمیت بیشتری برخوردار است، باید در اولویت قرار گیرد؛ به عبارت دیگر، مصلحت اهم بر مصلحت مهم ارجحیت دارد. با توجه به اینکه در جامعه اسلامی هیچ مصلحتی بالاتر از مصلحت عمومی مردم وجود ندارد، ^{۲۹} در مواردی که مصلحت فردی و عمومی در تضاد قرار می‌گیرد، مصلحت عمومی باید مقدم شود؛ بنابراین، تشهیر مجرمان در این شرایط مجاز و ضروری است.

۱-۲- بررسی دلایل نقلی

دلایل نقلی شامل دو بخش است: اول سیره عملی نقل شده از امام علی (ع) و بخش دوم استفاده از احادیث نقل شده در خصوص تشهیر شاهد زور است.

۲۶. ناصر مکارم شیرازی، تعزیر و گستره آن (قم: مدرسه امام علی بن ابیطالب (ع)، ۱۴۲۵ ق)، ۶۰.

۲۷. ناصر مکارم شیرازی، استفتانات جدید، جلد سوم (قم: مدرسه امام علی بن ابیطالب (ع)، ۱۴۲۷ ق)، ۵۲۶.

۲۸. سید محمد صدر، پیشین، ۳۲۴.

۲۹. ابوجعفر محمد بن حسن طوسی، الخلاف جلد سوم (قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۰۷)، ۵۲۸.

۱-۲-۱- سیره عملی امام علی (ع)

با توجه به ویژگی‌های ذکر شده برای مجرمان یقه سفید، بیان شد که طبق نظر جرم‌شناسان مطرح، اصلی‌ترین ویژگی این مجرمان عبارت است از سوءاستفاده از موقعیت و جایگاه شغلی خویش. سیره عملی امام علی (ع) در زمان حکومت خویش در مقابله با تخلف و خیانت کارگزاران و دستور به معرفی و تشهیر آنها، می‌تواند اماره‌ای باشد در جهت امکان تشهیر مجرمان یقه سفید. در ادامه، خلاصه‌ای از مفاد دو مورد از این سیره بیان می‌گردد:

الف) مرحوم محدث نوری و صاحب دعائم الإسلام هر دو روایتی را نقل می‌کنند که در آن آمده است: «امام علی (ع) به خیانت امین منصوب خودش در بازار اهواز که شخصی به نام «ابن هرمه» بود، آگاهی پیدا کرد؛ لذا به قاضی القضاة آن منطقه که «رفاعه» نام داشت چنین نوشت: آنگاه که نامه مرا خواندی ابن هرمه را در بازار دستگیر کرده و زندانی کن و با جار کشیدن خیانت او را به مردم اعلان کن و حکم من درباره او را به دیگر قاضیان آن منطقه بنویس و ابلاغ نما. درباره ابن هرمه کوچک‌ترین غفلت و ارفاقی را روا مدار که در آن صورت در نزد خدا هلاک می‌شوی و من نیز تو را به بدترین وضع برکنار خواهم کرد. در این باره خدا را به یاد تو آورده و هشدارت می‌دهم. روز جمعه که فرا رسید ابن هرمه را از زندان بیرون بیاور و سی و پنج ضربه تازیانه بزن و سپس او را در بازار بگردان و به مردم معرفی کن...»^{۳۰}

گفتنی است که محقق طبسی، مراد از سوق الاهواز - محل اقامت ابن هرمه - را «شهر اهواز» می‌داند نه «بازار شهر اهواز»؛ همچنان که منصب وی را «قضاوت» می‌داند نه «امین بازار».^{۳۲} نوع خیانت و فساد مالی ارتكابی ابن هرمه نیز در روایت مورد بحث، نیامده است اما برخی محققان، خیانت او را «رشوه‌خواری» اعلام کرده‌اند.^{۳۳} به هر حال با دقت در این روایت، روشن می‌گردد که آن حضرت، در واکنش به ارتکاب فساد مالی ابن هرمه، به قاضی خود در اهواز یعنی رفاعه بن شداد البجلی فرمان می‌دهند که او را به گونه‌های مختلفی، همچون حبس و تازیانه، کیفر نمایند. افزون بر این، او را در معرض تماشای عموم قرار بده تا اگر کسی قربانی

۳۰. ابوحنیفه نعمان بن محمد مغربی، دعائم الإسلام، جلد دوم (قم: آل البیت (ع)، ۱۳۸۵ ق)، ۵۳۳-۵۳۲.

۳۱. میرزا حسین نوری (محدث)، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، جلد هفدهم (بیروت: آل البیت (ع)، ۱۴۰۸ ق)، ۴۰۳-۴۰۴.

۳۲. نجم الدین طبسی، موارد السجن في النصوص و الفتاوی (قم: دفتر دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۴۱۶ ق)، ۳۷۱.

۳۳. محمدباقر خالصی، احکام المحبوسین فی الفقه الجعفری (قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ ق)، ۱۳۸.

مفاسد مالی او شده است، با شناسایی وی، به حقوق مالی خود برسد.

آن حضرت در بخشی از این روایت دستور می‌دهند تا منادی ابن هرمه را در منظر همگان تشهیر کرده و خیانت و فساد وی را اطلاع‌رسانی عمومی نماید. پر واضح است که در این روایت به علت تشهیر این کارگزار خائن که با نفوذ و قدرت خود فساد مالی به بار آورده بود اشاره‌ای نشده است؛ اما آنچه مهم است، استفاده از این سیره جهت مشروعیت و امکان چنین برخوردی با مجرمان یقه سفید است.

ب) امام علی (ع) در قسمتی از نامه خود به مالک اشتر توصیه‌هایی با همین مضمون را درباره چگونگی برخورد با خائنین به بیت‌المال مسلمین و کارگزاران سوء استفاده‌کننده از مناصب دولتی نموده‌اند. در بخشی از نامه پنجاه و سوم نهج‌البلاغه می‌خوانیم: «... از یاران و کارگزارانت بر حذر باش اگر یکی از آنان دست به خیانت دراز کند و مأموران مخفی تو بالاتفاق خیانتش را گزارش نمایند، اکتفای به همین گزارش تو را بس باشد و او را به جرم خیانت کیفر بدنی بده و وی را به اندازه عمل ناپسندش عقوبت کن و سپس او را به مرحله ذلت و خواری بنشان و داغ و مهر خیانت را بر او بگذار و نام او را به خیانت ببر و گردن‌بند عار و بدنامی را به گردنش بینداز».^{۳۴} در این نامه که به عهدنامه مالک اشتر معروف گردیده، با تعبیر کنایی «وسمته بالخیانه» به معنی «تشهیر مجرم و جرم او»^{۳۵} و «اطلاع‌رسانی عمومی خیانت»^{۳۶} اشاره به معرفی عمومی خیانت کارگزاران دولتی و نهادن داغ و مهر خیانت بر پیشانی آنها، شده است. فقیه معاصر امامیه محمدجواد مغنیه این واکنش کیفری نسبت به چنین خائنانی را نوعی تعزیر می‌داند.^{۳۷}

نکته مهمی که در بررسی این ادله، روشن می‌گردد، تشهیر و معرفی عمومی مفسدین یقه سفید از میان کارگزاران حکومتی آن حضرت و نیز آگاه کردن مردم از اجرای مجازات آنان است. توجه به این نکته نیز ضروری است که آن حضرت، در سیره عملی نقل شده، با مقدم ساختن مصالح اجتماعی بر مصالح فردی یا گروهی، ملاحظه خانواده و دیگر وابستگان مجرمان و متخلفین را هم نکرد؛ زیرا نمی‌توان با این عذر که مبادا خانواده متهم در جامعه تحقیر شوند، درهای یک حکومت و به دنبال آن جامعه را به روی فسادهای بعدی باز کرد. اگر ملاک انتخاب

۳۴. محمد عبده، نهج‌البلاغه، جلد سوم (بیروت: دار الأندلس، ۱۴۱۶ ق)، ۹۶.

۳۵. محمدجواد مغنیه، فی ظلال نهج‌البلاغه، جلد چهارم (بیروت: دار العلم للملایین، ۱۳۵۸ ق)، ۸۳.

۳۶. قطب الدین راوندی، منهاج البراعه فی شرح نهج‌البلاغه، جلد سوم (قم: کتابخانه آیت الله مرعشی (ره)، ۱۳۶۴)، ۱۸۶.

۳۷. محمدجواد مغنیه، پیشین، ۸۳.

نوع کیفر، آبروی خانواده است، هیچ‌وقت هیچ متخلفی نباید حتی برای ساعتی دستگیر شود حتی اگر آن شخص قاتل باشد.

۱-۲-۲- روایات

به‌طور کلی فقهای اسلامی نسبت به مجازات تشهیر به دو روایت اصلی استناد نموده‌اند که در ادامه به بیان این روایات می‌پردازیم.

الف) موثقه سماعة: محمد بن یحیی عن أحمد بن محمد عن ابن محبوب عن أبي أيوب عن سماعة عن أبي عبد الله (ع) قال: شهود الزور يجلدون حداً و ليس له وقت، ذلك إلى الإمام و يطاف بهم حتى يعرفوا و لا يعودوا. سماعة از امام صادق (ع) نقل می‌کند که آن حضرت فرمودند: شاهدان زور، به مقدار نامعین و به تشخیص حاکم تازیانه خورده و گردانده می‌شوند تا شناخته شده و دوباره آن جرم را تکرار نکنند...^{۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱}

ب) روایت عبدالله بن سنان: محمد بن علی بن الحسین بن بابویه یاسناده روی علی بن مطر عن عبدالله بن سنان عن أبي عبدالله (ع) قال: إن شهود الزور يجلدون جلدًا ليس له وقت، ذلك إلى الإمام و يطاف بهم حتى تعرفهم الناس. عبد الله بن سنان از امام صادق (ع) نقل می‌کند که ایشان فرمودند: شاهدان دروغین به مقداری که حاکم تشخیص بدهد تازیانه خورده و گردانده می‌شوند تا مردم او را بشناسند.^{۴۲ ۴۳}

از لحاظ سندی، موثقه سماعة به نحو متصل از محمد بن یحیی العطار و او از احمد بن محمد بن عیسی الأشعری و او از حسن بن محبوب السراد و او نیز از ابراهیم ابی ایوب الخراز، از سماعة بن مهران، از امام صادق (ع) نقل شده است. افراد واقع در سلسله راویان، همگی امامی و ثقه بوده و از میان آنها، حسن بن محبوب بنا بر قولی، جزو اصحاب اجماع است.^{۴۴ ۴۵}

۳۸. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، جلد هفتم (قم: دار الحدیث للطباعة، ۱۴۲۹ ق)، ۲۴۳.

۳۹. محمد بن علی صدوق، من لا یحضره الفقیه، جلد سوم (قم: انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ ق)، ۵۳.

۴۰. محمد بن علی صدوق، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال (بی‌جا: دارالشریف الرضی، ۱۴۰۶ ق)، ۲۲۵.

۴۱. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعة، جلد بیست و هفتم (م: موسسه آل‌البتیت (ع)، ۱۴۰۹ ق)، ۳۷۶.

۴۲. ابوجعفر محمد بن حسن طوسی، تهذیب الأحکام، جلد ششم (تهران: دارالکتب الاسلامیة، ۱۴۰۷ ق)، ۲۶۳.

۴۳. حر عاملی، پیشین، ۳۳۴.

۴۴. احمد بن علی نجاشی، رجال النجاشی (قم: موسسه النشر الاسلامی، ۱۳۶۵)، ۳۵۳، ۱۹۳، ۸۳.

۴۵. محمد بن عمر کشتی، اختیار معرفة الرجال (تهران: وزارت ارشاد و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۲)، ۵۵۶.

در خصوص روایت دوم، یعنی روایت عبد الله بن سنان؛ به دلیل مجهول بودن علی بن مطر و مشتبه بودن عبدالله بن سنان بین ثقه و غیرثقه، شبهه ضعف در آن وجود دارد هر چند که از نگاه برخی، با همین شرایط نیز روایت یاد شده، صحیح قلمداد شده است؛^{۴۶} اما ادعای ضعف برای این روایت، به سبب تشابه محتوایی زیاد این خبر با موثقه سماعه که پیشتر آورده شد، مشکلی را ایجاد نخواهد کرد و بنابراین ما را از بحث در خصوص سند آن بی‌نیاز می‌سازد.

از منظر تحلیل دلالتی، این دو روایت با توجه به بررسی منابع فقهی در خصوص تشهیر شاهد زور آمده است ولی با دقت در هردو روایت مشخص می‌گردد که شارع مقدس علت و دلیل تشهیر مجرمان را تصریح نموده است و با توجه به عموم و اطلاق علت بیان شده در دو روایت، می‌توان به واسطه تنقیح یا تحقیق مناط و استفاده از وحدت ملاک، از روایات الغای خصوصیت نموده و حکم تشهیر را برای مجرمان یقه سفید نیز، تسری داد. توضیح اینکه در روایت موثقه سماعه عبارت «حتی تعرفوا و لا یعودوا» و در روایت عبدالله سنان عبارت «تعرفهم الناس»، به‌عنوان فلسفه و علت کلی تشهیر در جرم شهادت زور بیان می‌دارد تشهیر و اطلاع‌رسانی عمومی چنین مجرمانی موجب می‌شود تا شناخته شوند و به دنبال آن سایر مردم فریب ایشان را در موارد آتی نخورند؛ از این رو هرکجا احساس شود که آشنایی عموم افراد مرتبط با مجرم جهت کنترل روابط، بازداری از تکرار فریبکاری، خنثی‌سازی زمینه و بستر لازم برای تکرار مجدد همان جرم توسط وی و سوءاستفاده از اعتماد مردم، ضروری و مطابق مصلحت اجتماعی است. حکم به تشهیر آن مجرم و اطلاع‌رسانی جرم و مجازات او خواهد شد. با توجه به همین علت و دلیل، شناخت مردم نسبت به مجرمان یقه سفیدی که به کرات و با استفاده از اعمال متقلبانه و فریبکارانه و سوءاستفاده از اعتماد مردم و عدم آگاهی آنها، اموال و دارایی دولتی و مردمی را چپاول می‌کنند و زندگی آنان را مختل می‌سازند، ضروری و اجتناب‌ناپذیر و در راستای اولویت دادن به مصلحت عمومی افراد جامعه است.

۱-۳- فتوای فقها به مجازات تشهیر در موضوعات مختلف فقهی

یکی از مواردی که می‌تواند به‌عنوان اماره‌ای برای امکان‌سنجی مجازات تشهیر نسبت به مجرمان یقه سفید لحاظ شود، این است که فقهای امامیه در ابواب و موضوعات مختلف فقهی اقدام به فتوا نسبت به این مجازات کرده‌اند. با بررسی‌های صورت گرفته، تنها در باب شهادت

۴۶. محمد مؤمن قمی، مبانی تحریر الوسیلة - القضاء و الشهادات (تهران: موسسه نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۲۲ ق)،

زور، نص خاص وجود دارد و در سایر ابواب، فقها اکثراً به جهت ضرورت رعایت مصلحت اجتماعی و بدون استناد به ادله منصوص شرعی، حکم به تشهیر مجرمان نموده‌اند. در ادامه موارد و جلوه‌های کیفر تشهیر در کلام فقیهان را به همراه مختصری از ادله هرکدام بیان می‌نماییم.

۱-۳-۱- تشهیر در شهادت زور و ادله و مستندات فقهی آن

شهادت زور در کلام فقها تعاریف مختلفی دارد که بهترین آنها عبارت است از: «گواهی کذب از روی عمد»^{۴۷} و «شهادت به آنچه ندیده و از آن آگاه نیست گرچه در نفس الامر مطابق واقع باشد».^{۴۸} اکثر فقها قائل به وجوب تشهیر شاهد زور هستند و دلیل اصلی آنها روایاتی است که در مورد مجازات شهادت زور، نقل شده است (موثقه سماعه و روایت عبدالله بن سنان) که در بحث گذشته بدان پرداخته شد.

با بررسی روایات به این نکته پی می‌بریم که: عبارات «و یطاف بهم حتی تعرفوا فلا یعودوا» و «تعرفهم الناس»، ناظر به ضرورت تشهیر شاهد زور و علت این ضرورت بوده و گویای این مطلب است که شاهد مُزور و فریبکار می‌بایست در میان عموم مردمی که با او در تعامل هستند گردانده شود تا به آنها معرفی و شناسانده گردد و این آگاهی و شناخت عمومی سبب خواهد شد که مردم خود را از او و فریبش بر حذر دارند و نگذارند گواهی مزورانه خود را دوباره تکرار کند و آنها را نیز قربانی حیل‌های خود سازد. با توجه به علتی که بیان شد انتخاب کیفر تشهیر برای شاهدان زور، به دلیل تناسب کامل آن با چنان جرم مزورانه و متکی بر عدم شهرت، ضروری و موافق مصالح عمومی جامعه است.

۱-۳-۲- تشهیر در قذف و ادله و مستندات فقهی آن

«قذف» عبارت است از «نسبت زنا یا لواط دادن یک مرد یا زن بالغ، عاقل، مختار، قاصد و آگاه به معنای لفظ، با الفاظ کاملاً صریح یا به‌منزله صریح، به زن یا مرد بالغ، عاقل، حر، مسلمان و عقیف».^{۴۹} به تصریح دسته‌ای از فقها قذف کننده، پس از اجرای حد قذف، یعنی هشتاد ضربه تازیانه، تشهیر و معرفی عمومی می‌شود. به‌عنوان نمونه، محقق حلی در مورد مرتکبین جرم قذف

۴۷. ملا محسن فیض کاشانی، مفاتیح الشرائع، جلد دوم (تهران: مدرسه عالی شهید مطهری، ۱۳۹۵)، ۷۵۲.

۴۸. خلیل بن عبدالقادر الشیبانی، الدرر المباحة فی الحظر و الاباحة (بیروت: دارالفکر، بی تا)، ۲۰۰.

۴۹. محمد بن محمد بن نعمان مفید، المقنعة (قم: کنگره جهانی هزاره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق)، ۷۹۲.

۵۰. ابوجعفر محمد بن حسن طوسی، الخلاف، جلد پنجم (قم: جامعه مدرسین، ۱۴۰۷ ق)، ۴۰-۴۲.

می‌آورد: «حد قاذف، حر باشد یا برده هشتاد تازیانه است که از روی لباس‌هایش به او زده شده و برهنه نمی‌گردد و برخلاف زناکار این تازیانه‌ها با ضربات متوسط به او زده می‌شود و فرد قذف کننده تشهیر و معرفی عمومی می‌گردد تا از پذیرش گواهی و شهادت او اجتناب شود».^{۵۱}

با دقت در نظرات فقیهان آشکار می‌گردد که دلیل شرعی مستقل و مصرح بر مشروعیت تشهیر قذف کننده، وجود ندارد و تنها دلیل جواز تشهیر قاذف، اشتراک و هم‌سنخ بودن آن با شهادت زور در ضرورت تشهیر مرتکب آن است؛ یعنی از یک‌سو چون قذف یک فرد و عدم اثبات حقیقت داشتن آن‌گونه‌ای شهادت زور و غیر حقیقی است و از سوی دیگر تشهیر شاهد زور به استناد روایات باب و به علت شناخت پیدا کردن مردم به او و عدم اطمینان به وی و اجتناب از پذیرش گواهی‌اش امری مشروع قلمداد می‌گردد؛ به همین علت نیز تشهیر قاذف جایز است تا با انجام این تدبیر مردم او را بشناسند و گفته او را در مورد یکدیگر باور نکنند.

۱-۳-۳- تشهیر در احتیال (کلاهبرداری) و ادله و مستندات فقهی آن

محتال کسی است که برای به دست آوردن اموال مردم با استفاده از فریب و نیرنگ و شهادت زور و جعل نوشته‌های دروغین و همانند آن چاره‌جویی می‌کند.^{۵۲} به تصریح برخی فقیهان، محتال و کلاهبردار از طریق «تشهیر»، کیفر داده می‌شود. شیخ مفید درباره تشهیر مرتکب جرم احتیال و کلاهبرداری می‌گوید: «فردی که با حيله و نیرنگ نسبت به اموال مردم کلاهبرداری کرده باشد معادل مالی را که از این راه تلف کرده است غرامت می‌دهد و به مجازاتی که او را از تکرار مجدد این جرم در آینده بازدارد، عقوبت می‌شود و حاکم شرع او را به عموم افراد معرفی می‌کند تا مراقب فریبکاری او باشند».^{۵۳} علامه حلی همچنین اظهار نظر می‌دارد: «فردی که با نیرنگ، خدعه، اسناد مجعول، نامه‌های دروغین، شهادت زور و دیگر راه‌ها مال دیگران را به چنگ می‌آورد، باید به تشخیص حاکم، تعزیر و تأدیب شود و همه اموال کلاهبرداری شده را باز پس دهد و تشهیر و معرفی عمومی شود؛ اما دستش قطع نمی‌گردد».^{۵۴}

۵۱. جعفر بن حسن حلی (محقق)، شرائع الإسلام فی مسائل الحلال والحرام، جلد چهارم (قم: اسماعیلیان، ۱۴۰۸ ق)، ۱۵۴.

۵۲. عبدالعزیز بن نحریر ابن براج، المهذب (قم: جماعة المدرسین، ۱۴۰۶ ق)، ج ۲، ۵۵۴.

۵۳. مفید، پیشین، ۸۰۵.

۵۴. حسن بن یوسف حلی (علامه)، تحریر الأحكام الشرعية علی مذهب الإمامية (قم: مؤسسه امام صادق علیه السلام، ۱۴۲۰ ق)، ج ۵، ۳۸۳-۳۸۴.

محقق نجفی در تبیین مبنای فقهی این نوع از کیفر کلاهبردار یعنی اطلاع‌رسانی عمومی و تشهیر وی می‌نویسد: «آنچه در کتب فقها در مورد تشهیر محتال آمده است حمل می‌شود به مواقعی که حاکم شرع اعمال چنین کیفری را صلاح بدانند.»^{۵۵} محقق سبزواری نیز تشهیر کلاهبردار را در صورت صلاحدید حاکم شرع از زمره امور حسبه و مربوط به نظم عمومی برشمرده و بدین سبب، آن را امری مشروع می‌داند. وی در این رابطه می‌نویسد: «اگر حاکم شرع صلاح را در معرفی عمومی و تشهیر محتال دیدند تا مردم خود را از شر و حيله‌گری او در امان نگه دارند؛ آن را انجام می‌دهد؛ زیرا این کار جزو امور حسبه و مربوط به نظم عمومی است.»^{۵۶}

۱-۳-۴- تشهیر در تدلیس و ادله و مستندات فقهی آن

موضوع تدلیس می‌تواند امور مختلفی از جمله امر ازدواج باشد؛ اما آنچه در بحث کنونی مطرح است، تدلیس در حیطة کالا و اموال است. معنای دقیق و پرکاربرد آن نزد فقها عبارت است از اینکه صاحب مال برای فریفتن طرف معامله «برخلاف حقیقت» وصفی موهوم را به مال خود نسبت دهد یا عیبی را که در آن هست پپوشاند.^{۵۷} از نگاه برخی فقیهان امامیه تدلیس به هنگام معامله کالا و اموال علاوه بر مسئولیت مدنی مدلس، از نظر جزایی نیز کیفر تشهیر را به دنبال دارد. شیخ مفید، در این مورد بیان می‌دارد: «فرد کلاهبردار که اموال دیگران را با مکر و حيله به چنگ می‌آورد می‌بایست غرامت آنچه را که از بین برده بپردازد و با کیفری که او را از ارتکاب مجدد همانند این جرم در آینده بازدارد عقوبت می‌شود و حاکم شرع او را تشهیر می‌کند تا مردم خود را از معامله با او بر حذر دارند و کیفر فردی هم که در معاملات اموال و کالا تدلیس می‌کند همچنین است.»^{۵۸}

فقیهانی که به مشروعیت تشهیر در تدلیس فتوا داده‌اند، به مستند این رأی و ادله مشروعیت آن اشاره‌ای ننموده‌اند؛ اما باید گفت با توجه به آنچه در خصوص تعریف کلاهبرداری و احتیال و نیز در تعریف اصطلاحی تدلیس گفته شد، روشن می‌گردد که هم در احتیال و هم در تدلیس

۵۵. نجفی، پیشین، ج ۴۱، ۵۹۹-۵۹۸.

۵۶. سید عبدالاعلی سبزواری، مهذب الأحكام (قم: موسسه المنار، ۱۴۱۳ ق)، ج ۲۸، ۱۳۳.

۵۷. زین الدین بن علی عاملی (شهید ثانی)، الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة (قم: کتابفروشی داوری، ۱۴۱۰ ق)، ج ۳، ۵۰۰.

۵۸. مفید، پیشین، ۸۰۵.

عنصر فریبکاری و تزویر وجود دارد و در هر دو، مجرم با تمسک به راه‌های متقلبانه اموال دیگران را تصاحب می‌نماید؛ پس می‌توان چنین نتیجه گرفت که تدلیس در حیطة اموال جرم مستقلی نبوده؛ بلکه تحت عنوان احتیال قلمداد می‌گردد و با توجه به وجود مصلحت عمومی می‌توان حکم به تشهیر مرتکبین آن نمود.

۱-۳-۵- تشهیر در قیادت و ادله و مستندات فقهی آن

قیادت دارای تعاریف گوناگونی است که در یک جمع‌بندی می‌توان گفت: غالب فقیهان «قیادت» را به میانجی‌گری برای جمع کردن بین زن و مرد برای ارتکاب زنا یا بین دو مرد برای ارتکاب لواط، تعریف نموده‌اند.^{۵۹} ^{۶۰} اکثر قریب به اتفاق فقهای امامیه، قائل به «تشهیر» فرد مرتکب «قیادت» هستند.^{۶۱} ^{۶۲}

در مورد دلیل فتوای به تشهیر در قیادت می‌توان علاوه بر استناد به شهرت فتوایی بر مشروعیت تشهیر قواد، به این نکته نیز اشاره نمود که برخی از فقیهان عامه دلیل فقهی و مبنای مشروعیت تشهیر قواد را اقتضای مصلحت بر چنین تشهیری دانسته‌اند.^{۶۳} بدین معنا که مصلحت عموم افراد جامعه اقتضا دارد که مرتکب قیادت در بین مردم تشهیر شده و به آنها شناسانده شود چراکه عدم شناخت عموم مردم نسبت به چنین فردی که برای ارتکاب فحشا بین افراد میانجیگری می‌کند و در جهت اغفال فریب و انحراف زنان، مردان، دختران و پسران ناآگاه، خوش‌باور و ساده‌لوح تلاش می‌کند، موجب خواهد شد تا آنها نیز در دام او بیافتند.

۲- مبنای کیفر شناختی تشهیر مجرمان یقه سفید

پس از تحلیل و بررسی مبنای فقهی و متون روایی، در ادامه به بررسی مبنای کیفر شناختی مرتبط با تشهیر مجرمان یقه سفید و استنتاج ضرورت این نوع مجازات خواهیم پرداخت.

۱-۲- مبنای پیشگیری وضعی از جرم

پیشگیری وضعی یا موقعیت‌مدار^{۶۴} یکی از شیوه‌های پیشگیری غیر کیفری از جرم است که

۵۹. جعفر بن حسن حلی (محقق)، المختصر النافع فی فقه الامامیه (قم: مطبوعات دینی، ۱۳۷۶)، ج ۱، ۲۱۹.

۶۰. حسن بن یوسف حلی (علامه)، ارشاد الازدهان الی احکام الایمان (قم: جماعة المدرسین، ۱۴۱۰ ق)، ج ۲، ۱۷۶.

۶۱. ابوجعفر محمد بن حسن طوسی، المبسوط فی فقه الامامیه (تهران: المکتبه المرتضویه، ۱۳۸۷ ق)، ج ۸، ۱۶۴.

۶۲. محمد بن منصور حلی (ابن ادریس)، السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی (قم: انتشارات اسلامی، ۱۴۱۰ ق)، ج ۳، ۴۷۱.

۶۳. شرف الدین موسی الحجاوی، الإقناع فی فقه الإمام أحمد بن حنبل (بیروت: دارالمعرفة، بی تا)، ج ۴، ۲۷۳.

توسط جرم‌شناسانی مانند کلارک^{۶۵}، می هیو^{۶۶} و کرنیش^{۶۷}، بیان و گسترش داده شده است. وجود فرصت‌های مناسب برای ارتکاب جرایم، یکی از عوامل کلیدی در وقوع بزهکاری به شمار می‌رود؛ بنابراین، یکی از راه‌های اصلی برای مبارزه با بزهکاری، کاهش و از بین بردن این فرصت‌ها و شرایطی است که منجر به وقوع جرم می‌شوند. نظریه پیشگیری وضعی با تمرکز بر موقعیت‌های جرم‌زا، به دنبال کنترل و خنثی‌سازی جرایم است. در این نوع پیشگیری، تأمین امنیت از طریق مشارکت مردم و آگاه‌سازی آنها درباره جنبه‌های مختلف بزهکاری و روش‌های جلوگیری از آنها حاصل می‌شود. هدف از این نوع پیشگیری، ایجاد شرایطی است که در آن مجرم، با وجود تصمیم به ارتکاب جرم، نتواند به هدف خود دست یابد.^{۶۸ ۶۹}

پنهان‌کاری به‌عنوان یکی از ابزارها و روش‌های اصلی مجرمان یقه سفید شناخته می‌شود و این افراد در بسیاری از جرایم خود از این شیوه بهره می‌برند. بر اساس مبنای پیشگیری وضعی، تشهیر و معرفی عمومی این مجرمان، یکی از شیوه‌هایی است که می‌تواند به تغییر وضعیت بزهکاران از «ناشناختگی» به «شناخته‌شدگی» کمک کند؛ به عبارت دیگر، با افزایش آگاهی و شناخت بزه‌دیدگان بالقوه، می‌توان فرصت‌های ارتکاب مجدد جرم توسط بزهکاران و همچنین آسیب‌دیدن افراد جدید را کاهش داد. زمانی که مجرمان یقه سفید در جامعه شناسانده می‌شوند، نخستین نتیجه آن افزایش آگاهی مردم و مسئولان دولتی است تا از گرفتار شدن در دام تقلب و فریب این نوع بزهکاران جلوگیری کنند. همچنین، این شناسایی در افکار عمومی می‌تواند برای مجرمان یقه سفید از مجازات‌هایی مانند زندان و جریمه‌های مالی سنگین‌تر و بازدارنده‌تر باشد زیرا بسیاری از این مجرمان از طبقات اجتماعی بالا و دارای موقعیت و اعتبار ویژه‌ای در جامعه هستند؛ اگر آنها به‌عنوان مجرم در میان مردم شناخته شوند، این امر موجب کاهش شأن و نفوذشان در جامعه خواهد شد و دیگر نمی‌توانند از این اعتبار برای ارتکاب بزهکاری و فریب مردم بهره‌برداری کنند؛ بنابراین فرصت و موقعیت وقوع جرم به‌طور قابل توجهی کاهش می‌یابد و در واقع مجرمان یقه سفید با اعلام عمومی جرم، از حالت یقه سفیدی خارج شده و دیگر قادر نخواهند بود از طریق قدرت و جایگاه خویش اعمال مجرمانه خویش را انجام دهند. از سوی

65. Clarke

66. Mayhew

67. Cornish

۶۸. رضا پرویزی، «پیشگیری وضعی از جرم»، مجله حقوقی دادگستری، ۶۴، ۳۲ (۱۳۷۹).

۶۹. علی صفاری، «مبنای نظری پیشگیری از وقوع جرم»، مجله تحقیقات حقوقی، ۴، ۳۳ (۱۳۸۰).

دیگر، استفاده از این نوع پیشگیری نسبت به سایر اقدامات و تدابیر پیشگیرانه، سریع‌تر و با هزینه کمتری انجام خواهد شد؛ زیرا از بین بردن عوامل و موقعیت‌های وضعی نسبت به تغییر و اصلاح شخصیت مجرمان، آسان‌تر و سریع‌تر است؛ بنابراین، می‌توان گفت که عنصر اصلی جرایم مرتکب‌شده توسط مجرمان یقه‌سفید، پنهان‌کاری و پوشش در پس ظاهری آراسته و قابل قبول است که موقعیت و بستر لازم برای انجام اعمال مجرمانه را برای آنها فراهم می‌کند. به‌کارگیری مجازات تشهیر و اعلام عمومی جرم، این رکن ساختاری پدیده مجرمانه را متزلزل نموده و تهدیدهای بعدی را نیز از بین می‌برد.

۲-۲- مبنای فایده‌گرایی کیفری^{۷۰}

نظریه فایده‌گرایی (سودگرایی) کیفری با انتشار آرای ژرمی بنتام،^{۷۱} به مرحله بلوغ و توسعه خود رسید. این نظریه، همان‌طور که از نامش پیداست، سود و فایده را به‌عنوان اصل اولیه در نظر می‌گیرد و بر این اساس هدف و غایت کیفر را تضمین بیشترین خوشبختی برای بیشترین تعداد افراد و پیشگیری همگانی (فایده جمعی) می‌داند. «بنتام» بر این باور است که هرگز نمی‌توان بدون در نظر گرفتن خیر دیگران از زندگی لذت‌بخش و همراه با آرامش و آسایش سخن گفت. طبیعت انسان اقتضا می‌کند که به‌صورت اجتماعی زندگی کند و زندگی اجتماعی سرنوشت همه‌ی افراد جامعه را به یکدیگر گره می‌زند. به‌طور کلی، می‌توان گفت که سودگرایی نظریه‌ای است که بر این باور است که تنها معیار نهایی برای تعیین درست و نادرست و الزامات اخلاقی، «اصل سود» است؛ و منظور از «سود» نیز به این معناست که در تمامی رفتارهای اخلاقی خود باید همواره به منافع جمعی و گروهی توجه کنیم.^{۷۲}

با ظهور این نظریه، مفهوم کیفر در نهضت قانون‌گذاری قرن نوزدهم دچار تغییر و تحول شد. پیش از این، ضرورت اجرای کیفر به دلیل وقوع جرمی بود که ارتکاب یافته بود و به عبارت دیگر، هدف کیفرها به گذشته مربوط می‌شد و نه به آینده؛ اما با انتشار نظرات فیلسوفانی مانند بنتام، این ایده به تدریج قوت گرفت که اجرای کیفر نه به خاطر جرمی که انجام شده، بلکه به‌منظور جلوگیری از وقوع جرایم آینده است. بر اساس این دیدگاه، قانونی از نظر اخلاق و حقوق جزا،

70. Criminal utilitarianism

71. Jeremy Bentham

۷۲. هادی رستمی و واحد سلیمی، «رویکرد فایده‌گرایانه به مجازات در پرتو نظریه بنتام»، مجله اندیشه‌های حقوق کیفری، ۱،

ارزشمند است که بتواند منافع عمومی بیشتری را تأمین کند یا از وقوع ضررهای بزرگ‌تر جلوگیری نماید؛ به عبارت دیگر، مشروعیت مجازات مجرمان در این نظریه به این نکته برمی‌گردد که با اجرای مجازات، در نهایت خیر بیشتری به جامعه و دولت می‌رسد.^{۷۳}

با توجه به اینکه مجازات تشهیر - همان‌طور که در توضیحات قبلی مطرح شد - به دنبال تأمین منافع عمومی جامعه و ارجحیت آن بر منافع شخصی مجرم است، بنابراین وضع چنین مجازاتی برای مقابله با مجرمان یقه‌سفید، کاملاً با مبنای فایده‌گرایی کیفی و اصول این مکتب حقوقی همخوانی دارد. معرفی عمومی و افشای هویت مجرمان یقه سفید، شاهدان زور، کلاهبرداران، تدلیس‌گران حرفه‌ای و سایر مجرمان خطرناک، علاوه بر اینکه در روایات و دلایل عقلی به آن اشاره شد، به این دلیل اهمیت دارد که به عموم مردم و مسئولان دولتی کمک می‌کند تا این افراد را شناسایی کرده و از فریب و حيله‌گری آنها در امان بمانند و قربانی اقدامات مجرمانه آنها نشوند. از منظر عقلانی، این اقدام به نفع جامعه است و با هدف تأمین منافع عمومی افراد همخوانی دارد.

از سوی دیگر، یکی از مهم‌ترین کارکردهای تشهیر مجرمان یقه‌سفید نسبت به مجرمان یقه سفید بالقوه است که باعث می‌شود آنها به دلیل ترس از شناسایی و از دست دادن اعتبار خود، از ارتکاب جرم و بزهکاری خودداری کنند. این موضوع در چارچوب نظریه فایده‌گرایی قابل بررسی است؛ زیرا از یک سو، آبرو و شخصیت فردی و خانوادگی مجرم تحت تأثیر تشهیر قرار می‌گیرد و از سوی دیگر، منافع جمعی ایجاب می‌کند که این مجرمان شناسایی شوند تا از بزه‌دیده‌گی دیگران و یا بزهکار شدن مجرمان بالقوه، جلوگیری شود؛ بنابراین منافع یا ضررهای فردی در برابر منافع و ضررهای عمومی قرار می‌گیرد و بر اساس نظریه فایده‌گرایی کیفی، باید منافع عمومی بر منافع شخصی ارجحیت داشته باشد. به این ترتیب، مجازات تشهیر بر اساس این نظریه کیفی، مشروع و دارای منافع بیشتری برای جامعه و حکومت خواهد بود.

۲-۳- اصل فردی کردن مجازات

این اصل نتیجه توجه قانون‌گذاران به ویژگی‌های شخصیتی مجرم است. بر اساس این اصل، مجازات باید با شخصیت مجرم و شرایطی که جرم در آن انجام شده، هماهنگ باشد. فردی کردن مجازات، در معنای اعم آن عبارت است از: «تعیین نوع، میزان و نحوه تحمیل واکنش

۷۳. مجتبی فرح بخش، جرم‌انگاری فایده‌انگاره (جستاری در فلسفه حقوق کیفی)، (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲) ۲۱۵-

کیفری بر بزهکار بر اساس مصلحت وی و جامعه»^{۷۴} امروزه اصل فردی کردن مجازات‌ها در مقابل اصل تساوی مجازات‌ها قرار گرفته است؛ به عبارت دیگر، اصل تناسب مجازات با جرم به تدریج جای خود را به اصل تناسب مجازات با مجرم داده است. این تغییر در راستای اندیشه‌های اصلاحی و جلوگیری از تکرار جرم و همچنین توجه به شخصیت بزهکار صورت گرفته است.

یکی از روش‌های فردی سازی مجازات، تفرید تقنینی است به این معنا که قانون‌گذار با در نظر گرفتن شرایط، شخصیت و وضعیت خاص مرتبط با مجرم، مجازات‌های سخت‌تر یا ملایم‌تری را برای گروه‌های خاص تعیین می‌کند. به‌عنوان نمونه، می‌توان به تصویب قوانین خاصی اشاره کرد که به‌منظور کاهش یا افزایش مجازات‌ها وضع شده‌اند، مانند قانون تشدید مجازات مرتکبین اختلاس، ارتشا و کلاهبرداری که در سال ۱۳۶۷ توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب شد. در این قانون، کلاهبرداری که توسط یک کارمند انجام می‌شود، به‌عنوان کلاهبرداری مشدد شناخته شده و مجازات آن نسبت به کلاهبرداری عادی شدیدتر است. در همین راستا یکی از مبانی اصلی تشهیر مجرمان یقه سفید بر اساس سیاست کیفری افتراقی، اصل فردی کردن مجازات است. با توجه به ویژگی‌ها و خصوصیات خاص مجرمان یقه سفید، لازم است که در تعیین نوع و میزان مجازات آنها نسبت به افراد عادی تفاوت‌هایی قائل شویم. به همین دلیل قانون‌گذار در تبصره ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی، با در نظر گرفتن ضرورت انتشار حکم محکومیت قطعی برای جرایم اقتصادی که نوعاً توسط مجرمان یقه سفید انجام می‌شود، بین این نوع مجرمان و این نوع جرایم، با جرایم عادی و افراد معمولی تمایز قائل شده است. از این ماده قانونی به خوبی استفاده می‌شود که قانون‌گذار برای جرایم یقه سفید با توجه به جایگاه خاص، اعتبار شغلی و زیان و ضرری که ممکن است از ناحیه اقدامات آنها تحت عناوین مختلف مجرمانه، به نظم و امنیت روانی جامعه، وارد شود، مجازات شدید و متفاوتی را پیش‌بینی نموده است؛ بنابراین، با در نظر گرفتن اصل فردی سازی مجازات‌ها، به نظر می‌رسد که افشای هویت مجرمان یقه‌سفید، مجازاتی مناسب و به نفع جامعه باشد.

۲- ماهیت و چگونگی مجازات تشهیر مجرمان یقه سفید

اکثر فقهای اسلامی، بر این عقیده‌اند که تشهیر یکی از مجازات‌های تعزیری است. فقها در تعریف تعزیر گفته‌اند: تعزیر نوعی تأدیب است که خدای سبحان آن را برای جلوگیری گناهکار از

74. George P. Fletcher, *Basic Concepts of Legal Thought* (New York: Oxford University Press, 1999), 76.

تکرار گناه و دیگران از آلوده شدن به آن، وضع کرده است؛^{۷۵} بنابراین کلیه جرایمی که برای آنها کیفری از قبیل حد، قصاص و دیه مقرر نگردیده و در آنها نمونه‌هایی از تجاوز به حقوق فردی و جمعی انسان‌ها مشاهده می‌شود، کیفری به نام تعزیر خواهد داشت که جنبه اصلاحی و تهذیبی دارد. حاکم باید طبق مصلحت‌های فرد و جامعه، شرایط زمانی و مکانی، خصوصیات اخلاقی و روحی و حتی خصوصیات جسمی مجرم، به تعیین کیفر جرم تعزیری مبادرت ورزد. پس در جرایم تعزیری همه‌گونه کیفر، با هر کیفیتی از قبیل اندرز، اخطار دادن، ترسانیدن، تازیانه زدن، زندان و سایر مجازات متناسب دیگر، می‌تواند وجود داشته باشد و اختصاص به کیفری مشخص، مثل تازیانه ندارد.^{۷۶} آیت‌الله مکارم شیرازی، «تشهیر و اطلاع‌رسانی به مردم» را به‌عنوان یکی از اقسام «تعزیر» معرفی کرده و در این زمینه می‌نویسند: «تعزیر دارای مصادیق متعددی است که به دوازده نمونه از آن اشاره می‌شود: ۱- مجازات‌های بدنی (تازیانه) ... ۱۱- اطلاع‌رسانی به مردم.»^{۷۷} همچنین در جای دیگری بیان می‌کنند: «تعزیر تنها از طریق تازیانه انجام نمی‌شود، بلکه حتی با معرفی مجرم در رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی نیز امکان‌پذیر است.»^{۷۸} از این رو مجازات تشهیر مجرمان یقه سفید نیز جزء تعزیراتی است که به سبب رعایت مصالح جامعه، قابلیت اجرا دارد.

فقه‌های امامیه در بیان چگونگی و کیفیت اجرای تشهیر اقوال متفاوتی دارند. بیشتر فقها کیفیت آن را بدین صورت بیان کرده‌اند که فرد مجرم را در محل اجتماع مردم، همچون قبیله، محله، بازار، مسجد و مانند این‌ها گرداننده می‌شود تا به مردم شناسانده و جرم آنها اعلام شود.^{۷۹} اما دقت در ماهیت کیفری تشهیر و مجاری منصوص یا مورد نظر فقیهان و ادله فقهی دال بر آنها، حاکی از این است که آنچه در اجرای کیفر تشهیر، مهم است معرفی و اطلاع‌رسانی عمومی هویت مجرم، جرم و مجازات او به جمیع افرادی است که در معرض بزه‌دیده‌سازی او قرار دارند. در روایت عبدالله بن سنان که مورد طرح و بررسی قرار گرفت، امام صادق (ع) فرمودند:

۷۵. ابن ادریس حلی، جلد سوم، پیشین، ۵۳۴.

۷۶. حلی (علامه)، تحریر الأحكام الشرعیه علی مذهب الإمامیه، پیشین، ۴۱۱.

۷۷. ناصر مکارم شیرازی، تعزیر و گستره آن (قم: مدرسه امام علی بن ابیطالب (ع)، ۱۴۲۵ ق)، ۸۶.

۷۸. «آیین رحمت»، دفتر حضرت آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی، <https://makarem.ir/maaref/1/0416794>.

۷۹. طوسی، المبسوط فی فقه الامامیه، جلد هشتم، پیشین، ۱۶۴.

۸۰. محمد بن حسن فاضل هندی، كشف اللثام و الإبهام عن قواعد الأحكام، جلد دهم (قم: انتشارات اسلامی، ۱۴۱۶ ق)،

«شاهدان دروغین، به مقداری که حاکم تشخیص بدهد تا زیانه خورده و گردانده می‌شوند تا مردم او را بشناسند». با کمی دقت در متن این حدیث روشن می‌گردد که هدف از چرخاندن شاهد زور در میان مردم، معرفی او به آنان بوده است بنابراین می‌توان با محور قرار دادن این هدف مورد نظر شارع، از هر شیوه دیگری که ما را بدان واصل گرداند، استفاده نمود. از این رو با رعایت موازین اخلاقی و شئون اسلامی، می‌توان به هر طریق ممکن به معرفی عمومی دست زد و نمی‌توان شیوه خاص و منحصر به فردی را برای اجرای آن لحاظ نمود؛ بلکه به فراخور پیشرفت امکانات ارتباط جمعی و با ملاک قرار دادن گستره لازم برای شناساندن مجرم، می‌توان از راه‌های نوینی همچون رسانه‌های گروهی، تلویزیونی، روزنامه‌ای و امثال آن نیز مدد گرفت.

لازم به ذکر است در قوانین ایران، مقنن به‌طور صریح به‌عنوان «تشهیر» اشاره نکرده است، اما این موضوع به معنای عدم کاربرد چنین مجازاتی نیست. ذکر عناوینی مانند «انتشار حکم محکومیت قطعی» توسط قانون‌گذار، در واقع بیان و تفسیر دیگری از همان مجازات تشهیر به شمار می‌آید که در مواد ۱۹، ۲۰، ۲۳ و ۳۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به آن پرداخته شده است.

نکته‌ای که در این زمینه قابل توجه است این است که با توجه به اینکه تشهیر مجرمان در تراجم با حفظ آبروی افراد قرار دارد و به دلیل اهمیت بالای تشهیر نسبت به حفظ آبرو، مقدم می‌شود، باید به‌گونه‌ای انجام شود که کمترین آسیب ممکن به آبروی مجرمان وارد گردد. بر اساس این دیدگاه، قانون‌گذار به‌درستی در ابتدای ماده ۳۶، تشهیر را به شکل انتشار در روزنامه‌های محلی ذکر کرده است، اما در تبصره آن، قاضی را ملزم کرده که در سایر جرایمی که مشخص کرده، حکم را در رسانه‌های ملی یا روزنامه‌های کثیرالانتشار منتشر کند. به نظر می‌رسد در این نوع جرایم نیز، باید اختیار انتشار حکم به قاضی داده می‌شد تا در صورت لزوم، حکم را در روزنامه‌ها یا رسانه‌های محلی یا رسانه ملی و روزنامه‌های کثیرالانتشار، منتشر کند؛ زیرا انتشار حکم محکومیت در روزنامه‌های محلی نسبت به نشریات کثیرالانتشار، آسیب کمتری به آبروی افراد وارد می‌کند و در عین حال، مجازات تشهیر نیز اجرا می‌شود. همچنین مصوبه شماره ۱۰۰/۱۴۳۴۳/۹۰۰۰ رئیس قوه قضاییه در خصوص «دستورالعمل نحوه انتشار احکام دادگاه‌ها و برگزاری دادگاه علنی»، در تبصره شماره ۲ ماده یک به این نکته اشاره می‌کند: «...در این مورد و در تمامی مواردی که حکم در روزنامه منتشر می‌شود، رسانه‌ها می‌توانند حکم منتشر شده را بازنشر کنند». این موضوع باعث می‌شود که انتشار حکم به‌صورت محلی یا استانی محدود نماند

در حالی که هدف قانون‌گذار از اشاره به روزنامه‌های محلی این بوده که تشهیر در حد محل یا استان مجرم انجام شود نه به صورت گسترده.

نتیجه‌گیری

از اصلی‌ترین ویژگی‌های مجرمان یقه سفید، سوءاستفاده از جایگاه شغلی، دارا بودن شأن اجتماعی بالا و از همه مهم‌تر، گستردگی و خطرناکی آثار جرم آنها است. مهم‌ترین دلیل برای اثبات ضرورت تشهیر مجرمان دلیل عقل است؛ بدین معنا که معرفی مجرمان یقه سفید از این حیث که سبب خواهد شد تا عموم مردم و نیز حاکمان و مسئولان دولتی آنها را شناخته و قربانی فریبکاری ایشان نشوند، عقلاً حسن و به صلاح جامعه بوده و از طرف دیگر، از نظر شریعت اسلام رعایت مصلحت ضروری و قطعی اجتماع از مهم‌ترین اهداف اسلام است بنابراین نتیجه می‌گیریم تشهیر مجرمان یقه سفید از نظر شریعت اسلام جایز و بلکه ضروری است. دلیل دیگر برای اثبات تشهیر مجرمان یقه سفید دلایل نقلی است که عبارت‌اند از سیره عملی امام علی ع در برخورد با خیانت یکی از کارگزاران خود به نام ابن هرمه که دستور می‌دهند تا منادی ابن هرمه را در منظر همگان تشهیر کرده و خیانت و فساد وی را اطلاع‌رسانی عمومی نماید. همچنین امام علی (ع) در نامه خود به مالک اشتر از تعبیر کنایی «وسمته بالخیانه» به معنی تشهیر مجرم و اطلاع‌رسانی عمومی خیانت او استفاده نموده‌اند که اشاره به معرفی عمومی خیانت کارگزاران دولتی و نهادن داغ و مهر خیانت بر پیشانی آنها دارد. یکی دیگر از دلایل نقلی، استفاده از عموم و اطلاق علت بیان شده برای جواز تشهیر در روایات است که عبارت است از: «و یطاف بهم حتی تعرفوا فلا یعودوا» و «تعرفهم الناس» که می‌توان به واسطه تحقیق مناط، نتیجه گرفت تشهیر مجرمان یقه سفید به جهت اینکه موجب می‌شود تا شناخته شوند و به دنبال آن سایر مردم فریب آنها را در موارد آتی نخورند، امری است مشروع، قانونی و کاملاً ضروری؛ در نهایت می‌توان بیان نمود که مجازات تشهیر مجرمان یقه سفید به عنوان تعزیری در اختیار حاکم شرع، از نظر دلایل عقلی و نقلی، امری جایز و حتی ضروری است.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- ابن ادریس حلی، محمد بن منصور. السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی. قم: انتشارات اسلامی، ۱۴۱۰ ق.
- ابن براج، عبدالعزیز بن نحیر. المهذب. قم: جماعة المدرسین، ۱۴۰۶ ق.
- ابن فارس، احمد. معجم مقاییس اللغة. قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۴۰۴ ق.
- ابن منظور، محمد بن مکرم. لسان العرب. بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۴ ق.
- بنسون، مایکل، و سالی سیمپسون. جرایم یقه سفید رویکرد فرصت مدار. ترجمه اسماعیل رحیمی. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۱.
- پرویزی، رضا. «پیشگیری وضعی از جرم». مجله حقوقی دادگستری، ۶۴، ۳۲ (۱۳۷۹).
- پیکا، ژرژ. جرم شناسی. ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی. تهران: دانشگاه بهشتی، ۱۳۷۰.
- جمعی از نویسندگان. الموسوعة الفقهية الكويتية. کویت: وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية، ۱۴۲۷ ق.
- جمعی از پژوهشگران. فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت. قم: مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی، ۱۴۲۶ ق.
- جوان جعفری، عبدالرضا. «جرایم سایبر و رویکرد افتراقی حقوق کیفری». مجله دانش و توسعه ۱۷، ۳۴ (۱۳۸۹)، ۱۶۹-۱۹۲.
- جوهری، اسماعیل بن حماد. الصحاح - تاج اللغة و صحاح العربية. بیروت: دارالعلم للملایین، ۱۴۱۰ ق.
- الحجاوی، شرف الدین موسی. الإقناع فی فقه الإمام أحمد بن حنبل. بیروت: دارالمعرفة، بی تا.
- حر عاملی، محمد بن حسن. وسائل الشیعه. قم: مؤسسه آل البيت (ع)، ۱۴۰۹.
- حسینی روحانی، سید صادق. منهاج الصالحین. قم: بی تا، ۱۴۲۸ ق.
- حسینی، سید محمد. سیاست جنایی در اسلام و جمهوری اسلامی ایران. تهران: سمت، ۱۳۹۰.
- حلی (علامه)، حسن بن یوسف. ارشاد الاذهان الی احکام الايمان. قم: جماعة المدرسین، ۱۴۱۰ ق.
- حلی (علامه)، حسن بن یوسف. تحریر الأحکام الشرعية علی مذهب الإمامية. قم: مؤسسه امام صادق علیه السلام، ۱۴۲۰ ق.
- حلی (محقق)، جعفر بن حسن. المختصر النافع فی فقه الامامیه. قم: مطبوعات دینی، ۱۳۷۶.
- حلی (محقق)، جعفر بن حسن. شرائع الإسلام فی مسائل الحلال والحرام. قم: اسماعیلیان، ۱۴۰۸ ق.
- خالصی، محمداقرا. احکام المحبوسین فی الفقه الجعفری. قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ ق.
- دانش، تاج زمان. مجرم کیست، جرم شناسی چیست. تهران: کیهان، ۱۳۶۹.
- دفتر حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی. «آیین رحمت». قابل دسترس در: <https://makarem.ir/maaref/1/0416794>
- راوندی، قطب الدین. منهاج البراعة فی شرح نهج البلاغه (راوندی). قم: کتابخانه آیت الله مرعشی (ره)، ۱۳۶۴.
- رستمی، هادی و واحد سلیمی. «رویکرد فایده‌گرایانه به مجازات در پرتو نظریه بنتام». مجله اندیشه‌های حقوق کیفری، ۱، ۱ (۱۳۹۴).
- سبزواری، سید عبدالاعلی. مهذب الأحکام. قم: مؤسسه المنار، ۱۴۱۳ ق.
- شهید ثانی (عاملی)، زین الدین بن علی. الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة. قم: کتابفروشی داوری، ۱۴۱۰ ق.

- الشیبانی، خلیل بن عبدالقادر. الدرر المباعة فی الحظر و الاباحة. بیروت: دارالفکر، بی تا.
 - صدر، شهید سید محمد. ما وراء الفقه. بیروت: دار الاضواء، ۱۴۲۰ ق.
- صدوق، محمد بن علی. ثواب الأعمال و عقاب الأعمال. بی جا: دارالشریف الرضی، ۱۴۰۶ ق.
- صدوق، محمد بن علی. من لا یحضره الفقیه. قم: انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ ق.
- صفاری، علی. «مبانی نظری پیشگیری از وقوع جرم». مجله تحقیقات حقوقی، ۴، ۳۳ (۱۳۸۰).
- طبسی، نجم الدین. موارد السجن فی النصوص و الفتاوی. قم: دفتر دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۴۱۶ ق.
- طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن (ا). المبسوط فی فقه الامامیة (ج ۸). تهران: المكتبة المرتضویة ۱۳۸۷ ق.
- طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن. الخلاف. قم: جامعه مدرسین، ۱۴۰۷ ق.
- طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن. تهذیب الأحکام. تهران: دارالکتب الاسلامیة، ۱۴۰۷ ق.
- عبده، محمد. نهج البلاغة. بیروت: دار الأندلس، ۱۴۱۶ ق.
- عودة، عبد القادر. التشريع الجنائی الإسلامی مقارناً بالقانون الوضعی. بیروت: موسسه الرساله، ۱۴۱۸ ق.
- فاضل هندی، محمد بن حسن. كشف اللثام و الإیهام عن قواعد الأحکام. قم: انتشارات اسلامی، ۱۴۱۶ ق.
- فرح بخش، مجتبی. جرم‌انگاری فایده‌انگارانه جستاری در فلسفه حقوق کیفری. تهران: نشر میزان ۱۳۹۲.
- فیض کاشانی، ملا محسن. مفاتیح الشرائح. تهران: مدرسه عالی شهید مطهری، ۱۳۹۵.
- فیومی، احمد بن محمد مقرئ. المصباح المنبر فی غریب الشرح الكبير للرافعی. قم: منشورات دار الرضی، بی تا.
 - قرآن کریم.
- کلینی، محمد بن یعقوب. الکافی. قم: دار الحديث للطباعة، ۱۴۲۹ ق.
- کشی، محمد بن عمر. اختیار معرفة الرجال رجال الکشی. تهران: وزارت ارشاد و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۲.
- لازرژ، کریستین. درآمدی بر سیاست جنایی. ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی. تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۲.
- مظفر، محمدرضا. اصول الفقه. قم: انتشارات اسماعیلیان، بی تا.
- معلوف، لويس المنجد. تهران: انتشارات اسماعیلیان، ۱۳۶۲.
- مغربی، ابوحنیفه نعمان بن محمد. دعائم الإسلام. قم: آل البيت (ع)، ۱۳۸۵ ق.
- مغنیة، محمدجواد. فی ظلال نهج البلاغة. بیروت: دار العلم للملایین، ۱۳۵۸ ق.
- مفید، محمد بن محمد بن نعمان. المقنعة. قم: کنگره جهانی هزاره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق.
- مکارم شیرازی، ناصر. استفتانات جدید. قم: مدرسه امام علی بن ابیطالب (ع)، ۱۴۲۷ ق.
- مکارم شیرازی، ناصر. تعزیر و گسترده آن. قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع)، ۱۴۲۵ ق.
- مکارم شیرازی، ناصر. تعزیر و گستره آن. قم: مدرسه امام علی بن ابیطالب (ع)، ۱۴۲۵ ق.
- مؤمن قمی، محمد. مبانی تحریر الوسیلة- القضاء و الشهادات. تهران: موسسه نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۲۲ ق.
- میرخلیلی، سید محمود، محمد حسنی. «سیاست جنایی افتراقی در سنت علوی با تاکید بر عهدنامه مالک». مجله حقوق اسلامی، ۱۵، ۵۸ (۱۳۹۷). ۱۴۵-۱۷۴.
- میرمحمد صادقی، حسین. جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۴.
- نجاشی، احمد بن علی. رجال النجاشی. قم: موسسه النشر الاسلامی، ۱۳۶۵.

- نجفی ابرند آبادی، علی حسین، حمید هاشم بیگی. دانشنامه جرم شناسی. تهران: گنج دانش، ۱۳۷۷.
- نجفی، محمد حسن. جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام. بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۴ ق.
- نوری (محدث)، میرزا حسین. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل. بیروت: آل‌البیت (ع)، ۱۴۰۸ ق.
- همدمی خطبه سرا، ابو الفضل. فساد مالی علل زمینه‌ها و راهبردهای مبارزه با آن. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۳.
- (ب) منابع خارجی
- Fletcher, George P. *Basic Concepts of Legal Thought*. New York: Oxford University Press, 1999.
- Sutherland, Edwin H. *White Collar Crime*. New Haven: Yale University Press, 1983.

